

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.02.058> JEL classification: Q13, D24, E23
UDC: 338.436/.439.4:637.1

Іван СВИНОУС

доктор економічних наук, професор кафедри обліку і оподаткування,
Білоцерківський національний аграрний університет, Україна
ORCID ID: 0000-0002-0346-1596

Марат ІББАТУЛІН

доктор економічних наук,
професор кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна
ORCID ID: 0000-0001-8765-6261
E-mail: imi@nubip.edu.ua

Юлія СІРА

головний бухгалтер,
Інститут продовольчих ресурсів НААН України, Україна
ORCID ID: 0000-0002-9365-637x
E-mail: Sira_Yulia@ukr.net

Наталія ФЕДУРК

кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри харчових технологій і технологій переробки продукції тваринництва,
Білоцерківський національний аграрний університет, Україна
ORCID ID: 0000-0002-9683-8785

Ігор ПОКОТИЛО

кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри технологій у рослинництві та захисту рослин,
Білоцерківський національний аграрний університет, Україна
ORCID ID: 0000-0003-1594-2335

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КООПЕРАТИВНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ ВИРОБНИКАМИ МОЛОКА ТА ПЕРЕРОБНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

АНОТАЦІЯ

Вступ. Кооперація в сільськогосподарському секторі економіки України – це складна соціально-економічна проблема, яка потребує докладання значних зусиль на всіх рівнях управління. Нині актуальним напрямком кооперації на селі може стати молочний кооператив. Дана обставина викликана декількома чинниками: спостерігається досить високий рівень концентрації поголів'я корів в господарствах населення; на внутрішньому ринку молока спостерігається його дефіцит.

© Іван Свиноус, Марат Іббатулін, Юлія Сіра, Наталія Федорук, Ігор Покотило, 2024

Отримано: 01.05.2024 р.

Рекомендовано до друку: 08.05.2024 р.

Опубліковано: 29.05.2024 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Як цитувати: Свиноус І., Іббатулін М., Сіра Ю., Федорук Н., Покотило І. Організаційно-економічні аспекти формування кооперативних зв'язків між виробниками молока та переробними підприємствами. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 2. С. 58-67. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.02.058>

Метод (методологія). Метод наукової абстракції, разом з методом аналізу і синтезу, в ході дослідження дозволив узагальнити та обґрунтувати суть кооперації та кооперативу, вивчити та систематизувати чинники, що впливають на діяльність сільськогосподарських кооперативів. При аналізі кількісних показників виробництва молока в особистих селянських господарствах застосовано економіко-статистичний метод. Монографічний метод використовувався при детальному вивченні та узагальненні досвіду роботи окремих кооперативних господарств, особливостей розвитку кооперації в конкретному регіоні; функціонування сільськогосподарських кооперативів за кордоном, а отриманні результати стали основою для розробки рекомендацій щодо використання цього досвіду в Україні.

Результати. На основі узагальнення сучасного стану виробництва молока в особистих селянських господарствах та врахування вимог щодо якості молока запропоновано для практичного використання моделі сільськогосподарських кооперативів. Об'єднавшись у кооперативи та узаконивши свою діяльність, господарства населення можуть вимагати вищої ціни на молоко та стати стороною, яка може диктувати свої умови у відносинах купівлі-продажу. Вважаємо, що розвиток кооперативних зв'язків товаровиробників молока різних форм господарювання – це найбільш раціональний захід позиції соціального захисту сільського населення – ситуативного основного виробника молока, потенційних споживачів і переробників і держави.

Ключові слова: кооперація; виробництво; реалізація; молоко; особисті селянські господарства.

Вступ

Кооперація в сільськогосподарському секторі економіки України – це складна соціально-економічна проблема, яка потребує докладання значних зусиль на всіх рівнях управління. У науковій літературі останнім часом як один з шляхів удосконалення функціонування особистих селянських господарств та подальше їх трансформування у високотоварні сільськогосподарські виробництва наводиться створення кооперативів зі спільного обробітку землі, виробництва певних видів сільськогосподарської продукції, тобто товариств горизонтальної кооперації. При цьому наголошується на необхідності об'єднати спільно землю і засоби виробництва взявши за основу вчення О.В. Чаянова «Про кооперацію» оскільки підґрунтям горизонтальної кооперації лежать принципи функціонування сільської общини. Разом із тим, наводяться приклади успішного функціонування колишніх колгоспів, виробничих кооперативів колишніх країн соціалістичного табору.

Питанням розвитку сільськогосподарської кооперації в аграрному секторі національної економіки присвятили свої дослідження вітчизняні економісти-аграрники, серед яких найсуттєвіший внесок зробили Ю. Губені, В. Зіновчук, В. Месель-Веселяк, О. Могильний, Л. Молдаван, В. Юрчишин та ін. Незважаючи на

значну кількість наукових публікацій з питань розвитку сільськогосподарської кооперації гострими залишаються проблеми, розвитку в умовах військової агресії РФ проти України а також в повоєнний період відродження аграрної економіки.

Мета статті

На основі узагальнення результатів наукових досліджень запропоновувати практичні рекомендації щодо створення кооперативних об'єднань на базі особистих селянських господарств з виробництва та реалізації молока.

Виклад основних результатів дослідження

Нині актуальним напрямком кооперації на селі може стати молочний кооператив. Дана обставина викликана декількома чинниками:

- спостерігається досить високий рівень концентрації поголів'я корів в господарствах населення;
- на внутрішньому ринку молока спостерігається його дефіцит.

Як свідчать результати проведених досліджень господарства населення є нині провідними товаровиробниками молока в Україні, що характеризується високою питомою вагою в загальній структурі поголів'я корів (понад 70 %) та виробництва (понад 60 %).

При цьому необхідно відзначити, що на протязі досліджуваного періоду в середньому на одне домогосподарство 1,07 -1,14 корів, що

є свідченням орієнтацією особистих селянських господарств на власне самозабезпечення молоком та молокопродуктами членів родини.

Проте, певну частину виробленого молока реалізують по різних каналах збуту.

Таблиця 1. Динаміка чисельності поголів'я корів, виробництва та реалізації молока господарствами населення переробним підприємствам

Показник	Рік					2023 р. в % до	
	2019	2020	2021	2022	2023	2019 р.	2022 р.
Кількість корів у господарствах населення, тис. гол.	1452	1385	1249	1119	959	66,0	85,7
В % до всього	75,7	77,4	74,7	72,5	70,9	-4,8 в.п.	-1,6 в.п.
Валове виробництво молока господарствами населення, тис. т.	6936	5964	5964	5124	4539	65,4	88,6
В % до всього	71,8	64,4	68,4	66,0	61,8	-10 в.п.	-4,2 в.п.
Обсяги надходження молока на переробку, тис. т.	851	733	554	295	316	37,1	107,1
В % до всього	24,6	22,3	18,3	10,8	10,8	-13,8 в.п.	0
Середній надій на 1 корову у господарствах, кг/рік	4775	4816	4580	4580	4735	99,2	103,4
Кількість домогосподарств, що, утримують корів, тис. домогосподарств	1268	1180	1097	956	899	70,9	94,0
Кількість корів, що припадає на 1 домогосподарство, гол.	1,14	1,14	1,14	1,17	1,07	93,9	91,5

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України.

Як дані Державної служби статистики України на протязі досліджуваного періоду спостерігається негативна тенденція до зниження поголів'я корів та валового виробництва в господарствах населення. Дана обставина викликана в першу чергу складною демографічною ситуацією в сільських населених пунктах, викликаних в першу чергу військовою агресією росії проти України. Як свідчать результати науковців більшість технологічних процесів виконуються з використанням простих засобів виробництва, що вимагає значних фізичних зусиль. Нині, через мобілізацію працездатного сільського чоловічого населення не має кому виконувати вищезазначені технологічні операції, що змушує продавати корів.

Необхідно відзначити, що структурі надходження молока на переробку господарства населення займають незначну питому вагу. На такий стан вплинуло декілька основних чинники: низька якість, чітко виражені сезонні коливання виробництва

молока, не можливість сформувати товарну партію, молоко, що надходить на переробку не проходить етап первинної переробки та охолодження в місцях виробництва.

Для того, щоб зрозуміти, які переваги може надати молочна кооперація на селі, потрібно спочатку виявити, які ж проблеми існують на ринку виробництва та продажу молока особистими господарствами населення.

Основною проблемою є низька закупівельна ціна на молоко. Традиційно молоко від населення є найдешевшим. Так, у квітні 2024 році середньозважена закупівельна ціна на молоко, що надходить від сільськогосподарських підприємств базисної жирності в середньому по Україні становить 13,89 грн/кг без ПДВ, а на молоко аналогічної жирності від населення – 8,81 грн/кг без ПДВ.

Другою проблемою є якість і обсяг молока, що виробляється. Нині більшість власників особистих селянських господарств реалізують на переробку молоко головним чином І ґатунку. Не маючи доїльних апаратів та систем

одночасного охолодження молока, вони не може забезпечити потрібної якості. В той же час суб'єкти підприємницької діяльності – виробники молока реалізують головним чином молоко «екстра» та вищого ґатунку, що використовується для виготовлення молочних продуктів, що відповідає діючим стандартам якості.

Третьою проблемою є логістика. Для молокопереробного підприємства є економічно доцільніше здійснювати закупівлю товарної партії молока в господарствах корпоративного сектору аграрної економіки, ніж займатися подвірним збором в населення. Саме централізований забір молока на селі допоможе мешканцям вимагати вищої ціни.

Вирішення цих проблем лежить у площині особистої відповідальності, тому потрібно розраховувати лише на себе. Об'єднавшись у кооперативи та узаконивши свою діяльність, господарства населення можуть вимагати вищої ціни на молоко та стати стороною, яка може диктувати свої умови у відносинах купівлі-продажу.

Отримавши статус кооперативу, вони можуть розпочати переговори з молокопереробними підприємствами щодо надання всього необхідного обладнання у безоплатну оренду. Йдеться про центрифуги, реактиви, холодильники, бідони, лабораторне скло, миючі засоби тощо.

Багато програм допомоги молочним кооперативам уже запроваджено певними національними виробниками. Окрім цього, можна залучати цільової допомоги як з боку держави, так і міжнародних донорів.

Основна причина всіх минулих і теперішніх невдач у створенні кооперативів горизонтального типу в нерозумінні відмінностей між поняттями «кооператив» і «сільська община». Найвдаліше на нашу думку провів паралель між указаними вище поняттями С.Ю. Вітте в 1904 році: «Кооперативні союзи можливі тільки на ґрунті твердого особистого права власності й розвинутої громадянськості. Община й кооперативний союз різко відрізняються один від одного за своєю економічною і правовою структурою» [1].

Як показує історичний досвід, між одноосібними селянськими дворами існували

тісні кооперативні зв'язки, тільки на період проведення певного виду сільськогосподарських робіт, чи спільного використання певного складного обладнання. «Товариства селян, – як відзначає К. Каутський – могли б використовувати переваги, надавані спільним використанням складної техніки, підвищилася б якість роботи, оскільки селяни були б не найманими робітниками (якщо говорити про капіталістичну ферму), а працювали б на себе» [2]. Проте ці кооперативні відносини мали неформальний характер і учасниками їх були одноосібники, рівні за своїм ресурсним потенціалом, або пов'язані в родинними відносинами. Аналогічна ситуація спостерігається і в наш час при виробництві сільськогосподарської продукції в особистих селянських господарствах та її розподілу між родичами незалежно від їх місця проживання. Подібні кооперативні відносини притаманні саме для сільської общини, оскільки при їх здійсненні відсутні товарно-грошові розрахунки, спільне використання майна та людських ресурсів і відсутня грошова винагорода за виконану роботу у вигляді оплати праці. Основна мета цих відносин – забезпечення в першу чергу продуктами харчування всіх членів сільської родини та по-можливості грошовими коштами від продажу сільськогосподарської продукції, яку виростили в особистому селянському господарстві [3]. Дана обставина може призвести до виробництва молока на кооперативних засадах, в сільській місцевості до традиційно здійснюється гуртовий випас корів, особливо після 2015 року після призупинення дії мораторії на деякі статті Закону України «Про якість і безпеку харчових продуктів».

В основі вищезазначеного кооперативного утворення лежить добровільність створення громадського пасовища, шляхом об'єднання в єдиний цілий земельний масив розрізнених земельних ділянок, які видали органи місцевої влади в довгострокову оренду в розрахунок 0,45 га на одну корову і 0,15 га на одну голову молодняка ВРХ.

Враховуючи особливості гуртового випасу селяни-члени кооперативу мають можливість здійснювати обідні доїння в спеціалізованих доїльних залах «Брацлавщанка». У загін

заганяють 10 корів, до них підключають доїльні апарати. Молоко по молокопроводу іде в спеціальний контейнер, де охолоджується до +4°C. Звідти насосом перекачується в герметичний молоковоз. Таке молоко вважається молоком екстра-класу чи вищого ґатунку. Із заводом ціна закупівлі молока обмовляється в індивідуальному порядку.

Молоко отримане під час вечірньої чи ранішньої дійки корів реалізуються за ціною 2 сорту і охолоджується в окремій ємкості холодильника. Організаційну структуру виробничо-збутового кооперативу представлено на рис. 1.

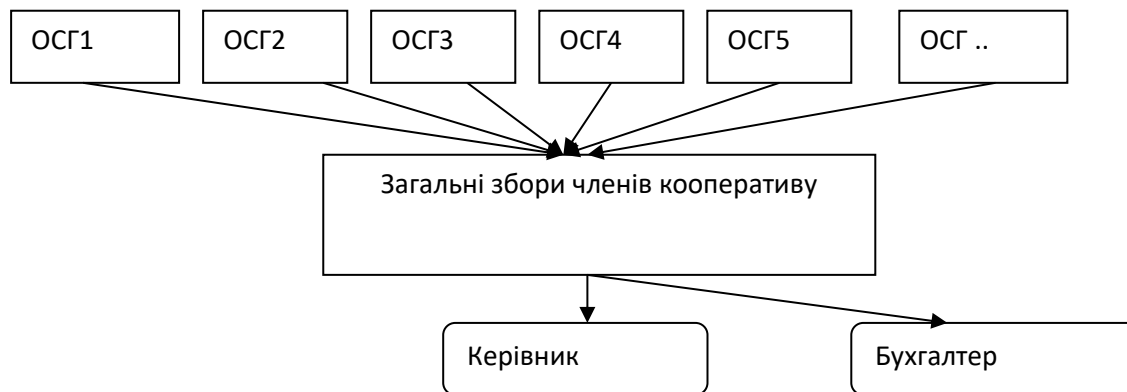

Рис. 1. Організаційна структура виробничо-збутового кооперативу створених на базі особистих селянських господарств

Джерело: власна розробка авторів.

Функції керівника полягають:

- у організації закупівлі кормів для членів кооперативу по оптових цінах;
- встановленні взаємовигідних довгострокових відносин з переробними підприємствами;
- урегулюванню взаємовідносин з місцевими органами влади з проблем функціонування кооперативу;
- розширення матеріально-технічної бази кооперативу.

За виконання своїх функціональних обов'язків керівник та бухгалтер отримують грошову винагороду, розмір якої визначається на загальних зборах членів кооперативу.

Як свідчить досвід становлення подібних кооперативів на першому етапі їх розвитку відбувається процес виділення єдиного земельного масиву під пасовище та (місце доїння) та придбання пересувної доїльної установки і охолоджувача, а також організація процесу випасу корів [4]. Тривалість етапу становить 2 роки.

Другий етап передбачає створення заготівельних пунктів з відповідним обладнанням та найманим висококваліфікованим персоналом.

Приміщення для функціонування заготівельних пунктів кооперативів може отримати шляхом безкоштовної передачі пристосованого приміщення, яке знаходиться на утриманні органів місцевої влади. Проте в Україні сформувався позитивний досвід щодо залучення інвестицій молокопереробних підприємств в створення мережі заготівельних пунктів на базі торгово-збутових кооперативів.

Третій етап передбачає фінансування заходів по підвищенні продуктивності корів шляхом закупівлі племінного молодняку ВРХ в тому числі і за рахунок коштів благодійної фундації Хайфер Проджект Інтернешенл щодо підтримки членів створюваних сільськогосподарських обслуговуючих.

Іншим напрямком формування виробничих кооперативів – це добровільне об'єднання з виробництва та переробки молока особистих селянських та фермерських господарств, які утримують 2 корови і більше, шляхом формування на їх базі сімейних молочних еко-ферми та створення виробничо-збутового кооперативу, який буде включати все окрім мініферм, переробне та торговельне підприємство, в подальшому з залучення дрібнотоварних виробників кормів.

Формується ланцюг: виробництво кормів – виробництво молока – збут – переробка – реалізація. В такому випадку ми підтримуємо думку науковців, що: «Горизонтально організований кооператив розітне типові для традиційного селянського співтовариства вертикальні лінії соціальної організації: влада, розподіл праці і взаємопідтримка (патріархальні відносини між сусідами). Іншими словами, підриваючи звичні засади функціонування, такий кооператив не обіцяє замість цього очевидних економічних вигод. Отже, впровадження горизонтальної кооперації буде неминуче пов'язано з подоланням опору селянських мас. Під загрозу будуть поставлені основи зацікавленості селянина в результатах своєї праці, що особливо небезпечно в сільському господарстві, де в цілому неможливо застосувати ті ж методи кількісного або якісного контролю виробництва, як у промисловості, що спонукає до запеклого зіткнення між чужаками, повноважними представниками держави і місцевими селянськими ватажками» [5].

Саме в процесі виробничої діяльності в складі кооперативу відбувається процес оптимізації поголів'я корів в господарствах-членах кооперативу в залежності в кон'юнктури ринку молока та молокопродуктів. Так, в країнах Західної Європи середній розмір молочної сімейної ферми становить 20-50 га, при оптимальній кількості корів – 50-120 голів, при середній чисельності обслуговуючого персоналу 2-3 чоловіки. Майже всі сімейні ферми об'єднанні у виробничі кооперативи, які мають в своєму розпорядженні переробні підприємства [6].

На основі аналізу вітчизняного й закордонного досвіду й результатів досліджень у проектах використані найбільш ефективні технологічні й технічні рішення, що забезпечують екологічно безпечно виробництво високоякісної продукції з мінімальними витратами трудових і матеріальних ресурсів. На фермах до 10 корів передбачений традиційний прив'язний спосіб утримання корів, а на інших фермах – прогресивний безприв'язний спосіб у секціях з боксами для відпочинку.

Наприклад, ферми на 100 корів зі шлейфом прийнята наступна схема. У будинку по одну сторону кормового стола розміщені секції для дійних і сухостійних корів, а по іншу сторону – секції для телят і ремонтного молодняку. Тварини всіх технологічних груп, за винятком телят профілакторію, мають вільні виходи на кормовигульні двори. Отелення корів здійснюється в денниках, а зооветеринарне обслуговування – у санітарній зоні поблизу доїльного залу. Зважування дійних корів передбачено в скотопрогоні, що веде з доїльного залу, а молодняку – при виході на вигульні двори за допомогою переносних електронних ваг.

Годівля корів і молодняку передбачена повноцінними кормосумішами відповідно до середньою продуктивності або запланованого приросту і фазою біологічного циклу тварин кожної технологічної групи. Для диференціації рівня годівлі корів з урахуванням їх продуктивності й фази лактації застосовуються автоматичні станції годівлі концентратами.

Для поїння худоби у всіх секціях, крім денників і профілакторію, встановлені групові перекидні автопоїлки. За рахунок використання тепла охолодженого молока температура води в системі автопоїння підтримується на рівні 10-12°C.

Доїння корів здійснюється з використанням автоматизованої доїльної установки «Ялинка 2x8» у доїльному залі, обладнаному селекційними воротами, системою автоматичного розпізнавання тварин і АСУ чередою. З врахуванням підготовчого й заключного часу тривалість разового доїння корів не перевищить 1,2 години. Очищення й охолодження молока відбувається в процесі доїння. Зберігається молоко до відправлення споживачеві в танку-охолоджувачі при температурі не вище 4°C.

Вентиляція приміщення – природна із припливом у верхній частині бічних стін і витяжкою через шахти або регульовані вікна.

Збирання гною виробляється двома автоматизованими скреперними установками із програмним керуванням при кратності їхнього включення 6-8 разів у добу. Для збору й вивантаження гною в проміжний гноєприймальник передбачений поперечний колектор, розташований у кінці будинку.

З гноеприймальника за допомогою насоса гній перекачується в гноєсховище, де зберігається протягом на півроку, а потім вивозиться на поля. При дотриманні правил експлуатації система гноєприбирання забезпечує належний санітарний стан території ферми, дозволяє істотно скоротити кількість води, затраченої на миття скотопрогонів і накопичувача доїльного залу, й тим самим, зменшити вихід гноємістких стоків.

Використовувати подібних стоків після їхньої попередньої обробки здійснення підживлення рослин, наприклад, троянд у прифермській оранжереї, що не тільки збереже навколишнє середовище від забруднення, але й прискорить окупність капіталовкладень. Оранжерея дозволить також раціонально використовувати виділювані тваринами тепло, вологу й вуглекислий газ, що зменшить їхні викиди в

атмосферу, буде сприяти підвищенню врожайності рослин і зниженню собівартості їхнього вирощування. Обслуговувати таку ферму може родина в складі трьох чоловік.

Сімейні ферми можуть бути створені не тільки шляхом нового будівництва, але й шляхом реконструкції наявних типових будівель. Наприклад, у типовому корівнику з розмірами в плані 72x21 м добре розміщується сучасна молочна ферма на 80 корів зі шлейфом. Комплексна механізація виробничих процесів і добровільне доїння корів за допомогою доїльних роботів дозволяє звести витрати праці й присутність людини на такій фермі до мінімуму.

Як видно з таблиці 2, залежно від розміру сімейні ферми можуть робити до 800 т молока в рік і велику кількість побічної продукції.

Таблиця 2. Техніко-економічні характеристики сімейних еко-ферм

Продукція	Розмір ферми, корів			
	25	55	80	100
Молоко, т/рік	200	440	640	800
Вибраковані корови, голів в рік	6	14	24	25
Телиці 2 роки і старше, голів в рік	9	16	24	31
Яловичина в живій вазі, тонн у рік	6,75*	1,6	2,5	3,0
Гній, тонн у рік	1000	1500	2800	3000

* з урахуванням відгодівлі бичків до маси 450 кг. На фермах 55, 80 і 100 корів відгодівля бичків не передбачена.

Враховуючи власні потужності дрібні сімейні ферми, з метою протистояння великотоварним молочним компаніям об'єднуються в виробничо-збутові кооперативи з власною переробкою. Прикладом функціонування подібних кооперативних формувань є Фінляндія, Данія та інші країни Західної та Північної Європи. Але самі фермери через виконання функцій по веденню виробництва не можуть працювати у виконавчо-розпорядницькому органі кооперативу. Для цих цілей вони запрошують на роботу за договором виконавчого директора, який повинен бути професійним менеджером. Його завданням є стратегічне й оперативне управління кооперативом для задоволення інтересів членів кооперативу, тобто самих фермерів. За пропозицією виконавчого

директора рада кооперативу обирає правління, головного бухгалтера, затверджує бізнес-план, кошторис витрат і штатну чисельність працівників кооперативу. Виконавчий директор систематично звітує перед радою кооперативу про стан і результати виробничо-фінансової діяльності, вносить пропозиції по розподілу прибутку або погашенню збитків. В умовах постійної конкуренції виконавчий директор повинен володіти не тільки умінням здійснювати керівництво підприємством, але й досконало володіти маркетингово-збутовою діяльністю.

Створення суб'єктів підприємницької діяльності з товарних ОСГ, включених за допомогою інтеграційних зв'язків у систему виробництва молока шляхом використання тваринницьких приміщень, які конструкційно

малопридатні для промислового тваринництва, але знаходяться на утриманні реформованих сільськогосподарських підприємств. Шляхом виділення майнових паїв в натурі можлива передача цих ферм власникам особистих селянських господарств у користування для утримання дійних корів, а також частини засобів механізації виробничого процесу. Сільськогосподарські угіддя, які знаходяться біля тваринницьких ферм можуть бути переданні в користування ОСГ шляхом виділення земельних паїв в натурі так і за рахунок оренди земель державного резерву та запасу. В період становлення економічно доцільним є укладання договорів між ОСГ і сільськогосподарським підприємством на постачання кормів, особливо грубих останніми.

Як відзначають науковці, що: «Стихийний розвиток селянських господарств в умовах ринкової економіки веде, скоріше, до суспільного поділу праці «по вертикалі», тобто до спеціалізації... У рамках програми вертикальної кооперації повинна одержати визнання й підтримку загальна тенденція до суспільного поділу праці й спеціалізації, але при цьому нові види послуг потрібно передати в руки кооперативних організацій, які стануть керуватися винятково інтересами своїх членів. Такі кооперативи будуть сприяти підйому сільського господарства й у той же час не допустять експлуатації селян як капіталістами, так і державною бюрократією.

Крім того, вертикальна кооперація покликана забезпечити набагато більше гнучке рішення проблеми оптимізації розміру господарств («теорія диференційованих оптимумів»). Різні галузі сільськогосподарського виробництва можна розділити на різні категорії: ті, де оптимальне залучення працездатного населення декількох сіл (в іншому випадку – одного села), і такі галузі, з розвитком яких найкраще впораються окремі сімейні господарства. Подібна кооперація, а саме комбінація великих і дрібних господарських форм, гарантує вихід на оптимальні рівні виробництва, що принесе максимальну користь як її членам, так і на рідному господарству в цілому. Якщо події будуть розвиватися відомим і прийнятним для селян чином, обіцяючи очевидні й прямі вигоди, то можна не сумніватися, що

запропоновані перетворення знайдуть підтримку на селі» [8].

Сьогодні перед мешканцями села стоять кілька викликів: мобілізуватися та розпочати розвиток, або продовжувати стагнацію. Людський фактор тут є ключовим. Часто переконати односельців та місцеву владу дуже проблематично. Серед багатьох людей існує недовіра та небажання об'єднуватися заради спільної мети. Місцева влада часто є не кваліфікованою і не зацікавленою особою.

Другий виклик – це реєстрація кооперативу. Процедура є досить складною та тривалою, адже треба провести збори громади та пройти процедуру реєстрації.

Третій виклик – збереження суверенності. Створення кооперативу має відбуватися виключно з ініціативи та бажання самої громади. Вже є приклади, коли кооперація організовувала самі молочні заводи заради власних інтересів, що нівелювало саму суть кооперації. Це призводило до розчарування людей.

Висновки

Вважаємо, що розвиток кооперативних зв'язків товаровиробників молока різних форм господарювання – це найбільш раціональний захід позиції соціального захисту сільського населення – ситуативного основного виробника молока, потенційних споживачів і переробників і держави. Як свідчать наукові дослідження та практика майбутнє за великотоварними підприємствами, які сформуються саме на об'єднанні за допомогою кооперативних зв'язків дрібнотоварних сільськогосподарських товаровиробників.

Кооперація є гарним інструментом для самоорганізації населення з метою реалізації власної продукції та створення робочих місць. І насамперед люди на селі мають зрозуміти, що вони несуть особисту відповідальність за свій добробут, тому розраховувати треба на себе, а не на державу чи молочні заводи, які чомусь мають просто так давати таку саму ціну, як у фермерських господарств. Згуртованість у кооперативі дає можливість вимагати кращі умови для громади та ставати суб'єктом відносин, який впливає на ціноутворення, а не просто приймає ціну, що сформувалася.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рибак Я. Я. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація як засіб розвитку особистих селянських господарств. *Економіка АПК*. 2014. №9. С. 103-107.
2. Маршалок М. С., Радько В. І., Андросович І. І. Економічні аспекти розвитку кооперації у молочному скотарстві. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 2(1). С. 201-207.
3. Гнатишин Л. Б., Прокопишин О. С., Бутів А. М. Кооперація як чинник формування стратегічного потенціалу суб'єктів агробізнесу. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5, № 2. С. 16-24.
4. Рибчак О. С., Бондаренко Н. В., Кобилянський О. М. Кооперація як основний регуляторний механізм розвитку підприємницької діяльності аграрної сфери. *Агросвіт*. 2019. №6. С. 20-26.
5. Бурик З. М. Обслуговуюча кооперація сільських територій: досвід політики держав ЄС. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 7. С. 96-102.
6. Безус Р. М., Крючко Л. С. Кооперація та інтеграція в аграрному бізнесі. *Агросвіт*. 2020. №6. С. 3-9.
7. Самойленко Т. Г. Кооперація в аграрному секторі як напрямок сталого розвитку сільської місцевості. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління*. 2018. Т. 29(68), № 3. С. 22-24.
8. Піменова О. В. Сільськогосподарська кооперація як чинник забезпечення конкурентоспроможності в аграрному секторі економіки в умовах глобалізації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2013. Вип. 10. С. 118-122.

REFERENCES

1. Rybak, Y. Y. (2014). Agricultural service cooperation as a means of development of personal peasant farms. *Economy of Agro-Industrial Complex*, (9), 103-107.
2. Marshalok, M. S., Radko, V. I., & Androsovyh, I. I. (2013). Economic aspects of the development of cooperation in dairy farming. *Collection of Scientific Works of Tavriyya State Agro-Technological University (Economic Sciences)*, 2(1), 201-207.
3. Hnatyshyn, L. B., Prokopyshyn, O. S., & Butov, A. M. (2020). Cooperation as a factor in forming the strategic potential of agribusiness entities. *Ukrainian Journal of Applied Economics*, 5(2), 16-24.
4. Rybchak, O. S., Bondarenko, N. V., & Kobylanskyi, O. M. (2019). Cooperation as the main regulatory mechanism for the development of entrepreneurial activity in the agrarian sphere. *Agroworld*, (6), 20-26.
5. Buryk, Z. M. (2019). Service cooperation of rural areas: The policy experience of the EU states. *Investments: Practice and Experience*, (7), 96-102.
6. Bezus, R. M., & Kryuchko, L. S. (2020). Cooperation and integration in agricultural business. *Agroworld*, (6), 3-9.
7. Samoilenko, T. D. (2018). Cooperation in the agricultural sector as a direction of sustainable development of rural areas. *Scholarly Notes of V. I. Vernadsky Tavri National University. Series: Economics and Management*, 29(68), 22-24.
8. Pimenova, O. V. (2013). Agricultural cooperation as a factor of ensuring competitiveness in the agrarian sector of the economy in the conditions of globalization. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Economy*, (10), 118-122.

Ivan Svynous, Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Accounting and Taxation, Bila Tserkva National Agrarian University, Ukraine

Marat Ibbatulin, Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Administrative Management and Foreign Economic Activity, National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine, Ukraine

Yulia Sira, Chief Accountant, Institute of Food Resources, National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine

Natalia Fedoruk, Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor of the Department of Food Technologies and Livestock Product Processing Technologies, Bila Tserkva National Agrarian University, Ukraine

Igor Pokotylo, Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor, Department of Technologies in Crop Production and Plant Protection, Bila Tserkva National Agrarian University, Ukraine

Organizational and economic aspects of the formation of cooperative relations between milk producers and processing enterprises

Abstract

Introduction. Cooperation in the agricultural sector of the economy of Ukraine is a complex socio-economic problem that requires significant efforts at all levels of management. Currently, a dairy cooperative can become an actual direction of cooperation in the countryside. This circumstance is caused by several factors: there is a fairly high level of concentration of cows in households; there is a shortage of milk on the domestic market.

Method (methodology). The method of scientific abstraction, together with the method of analysis and synthesis, in the course of the research made it possible to generalize and justify the essence of cooperation and cooperative, to study and systematize the factors affecting the activity of agricultural cooperatives. The economic and statistical method was used in the analysis of quantitative indicators of milk production in private peasant farms. The monographic method was used in the detailed study and generalization of the work experience of individual cooperative farms, the peculiarities of the development of cooperation in a specific region; functioning of agricultural cooperatives abroad, and the obtained results became the basis for the development of recommendations for the use of this experience in Ukraine.

The results. Based on the generalization of the current state of milk production in private peasant farms and taking into account the requirements for milk quality, a model of agricultural cooperatives is proposed for practical use. By joining cooperatives and legitimizing their activities, households can demand a higher price for milk and become a party that can dictate its conditions in sales and purchase relations. We believe that the development of cooperative relations of milk producers of various forms of business is the most rational measure of the position of social protection of the rural population - the situational main milk producer, potential consumers and processors, and the state.

Keywords: cooperation; production; realization; milk; personal peasant farms.

Cite as: Svynous, I., Ibbatulin, M., Sira, Y., Fedoruk, N., and Pokotylo, I. (2024). Organizational and economic aspects of the formation of cooperative relations between milk producers and processing enterprises. *Economic analysis*, 34 (2), 58-67. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.02.058>